

**UNIVERSITAT
JAUME·I**

TREBALL DE FINAL DE GRAU DE MESTRE/A D'EDUCACIÓ INFANTIL

RECURSOS INCLUSIUS PER AL DESENVOLUPAMENT DEL LLENGUATGE ORAL EN EDUCACIÓ INFANTIL

Nom de l'alumna: Sara Alarcón Gual

Nom del tutor/a de TFG: Odet Moliner García

Àrea de Coneixement: Didàctica i Organització Escolar

Curs acadèmic: 2021-2022

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	5
1.1. Justificació de la temàtica	5
2. FONAMENTACIÓ TEÒRICA	6
3. DELIMITACIÓ DEL PROBLEMA I FORMULACIÓ D'OBJECTIUS	7
3.1. Breu aproximació contextual	7
3.2. Recollida de dades per a la delimitació del problema	8
3.3. Objectius del treball	9
4. METODOLOGIA	10
4.1. Descripció de la intervenció/acció	10
4.1.1. Participants	10
4.1.2. Activitats/sessions	10
4.1.3. Temporalització	15
4.2. Recollida de dades	16
4.2.1. Instruments i procediment durant la intervenció	16
4.2.2. Instruments d'avaluació aplicats després de la intervenció	18
5. RESULTATS	19
6. DISCUSSIÓ DE RESULTATS	23
7. LIMITACIONS DE LA INVESTIGACIÓ I PROPOSTES DE MILLORA	24
8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	25
9. ANNEXOS	26

Agraïments

En primer lloc, vull agrair a totes les docents entrevistades que hagen confiat en aquest procés i hagen fet possible aquest treball d'investigació-acció, donat que sense els seus coneixements i la seua participació no haguera pogut portar-lo a terme.

En segon lloc, m'agradaria agrair a la meua tutora que haja estat disponible en els moments en què necessitava ajuda i que m'haja guiat per poder portar a terme aquest treball el millor possible.

Finalment, vull donar les gràcies a totes les persones del meu voltant que m'han acompanyat, animat i donat suport durant aquest procés tan enriquidor, recordant-me que per aconseguir allò que vull cal esforçar-se.

Resum

Aquest treball té com a objectiu proporcionar materials i estratègies per a desenvolupar el llenguatge oral i previndre el TEL (Trastorn Específic del Llenguatge) o altres dificultats en l'expressió verbal des d'una perspectiva inclusiva. Per a aconseguir aquesta finalitat s'han creat tres recursos diferents que poden emprar-se dintre de les aules ordinàries. A més a més, per saber si s'han obtingut els propòsits planificats per a aquesta investigació-acció, s'han realitzat entrevistes a especialistes i a la tutora i un seguiment de la posada en pràctica mitjançant llistes de control. Els resultats mostren que els recursos motivadors per a l'alumnat contribueixen a la millora i desenrotllament del llenguatge oral i que són eines adequades per a treballar de manera inclusiva amb tot l'alumnat de l'aula.

Paraules clau: Trastorn Específic del Llenguatge, educació inclusiva, recursos, llenguatge oral.

Abstract

This work aims to provide materials and strategies for developing students' oral language and preventing SLI (Specific Language Impairment) or other difficulties in verbal expression from an inclusive perspective. To achieve this, three different resources, that can be used in regular classrooms, have been created. In addition, in order to find out if the planned objectives have been achieved, interviews have been conducted with specialists and with the tutor and a follow-up of the implementation through checklists. The results show that the motivating resources for students contribute to the improvement and development of oral language and are appropriate tools for working in an inclusive way with all students in the classroom.

Key words: Specific Language Disorder, inclusive education, means, oral language

1. INTRODUCCIÓ

Cada vegada més, els centres escolars tenen en compte el principi d'inclusió atès que com indica el Decret 104/2018, de 27 de juliol (2018) l'educació és un dret fonamental per a tota la ciutadania, on s'han de tenir en compte els principis d'igualtat i equitat i les característiques de cada persona. Seguint en la mateixa línia, com assenyala l'article 19 de la Llei Orgànica 3/2020, de 29 de desembre (2020) s'ha d'oferir una educació inclusiva on es tinguen en compte les necessitats individuals de l'alumnat, prevenint les dificultats que poden donar-se i usant metodologies adequades per a donar resposta.

En el present treball d'investigació es pretén afavorir el desenvolupament de l'alumnat que presenta dificultats en el llenguatge per previndre, des d'una perspectiva inclusiva, l'aparició del Trastorn Específic del Llenguatge (TEL), atès que en infantil no solen fer-se diagnòstics i els nens/es necessiten respostes a les seues necessitats. Així doncs, s'ofereixen estratègies i materials inclusius que poden servir per a acompanyar a l'alumnat i contribuir al desenrotllament del seu llenguatge oral.

1.1. Justificació de la temàtica

Durant els períodes de pràctiques que es realitzen al Grau de Mestre/a d'Educació Infantil tenim l'oportunitat de veure les circumstàncies reals de les aules i tenir contacte amb molts nens i nenes diferents. Així doncs, durant les meues pràctiques he pogut coincidir amb xiquets que presenten diversitats i veure la seua realitat. En dos dels tres anys de pràctiques he tingut dos xiquets amb sospites de tenir Trastorn Específic del Llenguatge (TEL). Per aquest motiu i per estar aquest any amb un d'ells, he decidit enfocar el meu procés d'investigació-acció en aprendre i conèixer més sobre les possibilitats i accions que es poden realitzar per a previndre aquest trastorn.

Tot i que, cada persona és diferent i té unes característiques pròpies, he pogut trobar semblances en la forma d'actuar, de relacionar-se i d'evolucionar dels nens amb sospites de tenir TEL. Així doncs, pense que poder investigar sobre un aspecte que he observat de primera mà és molt enriquidor tant en l'àmbit acadèmic com personal, per poder reflexionar i desenvolupar coneixements sobre la forma de treballar i ajudar al desenvolupament de les capacitats individuals.

D'altra banda, l'Educació Infantil és una època on els nens no tenen un diagnòstic concret i que moltes vegades estan sent estudiats per saber quines dificultats presenten. Encara així, cal tenir en compte que el més important és conèixer en quins aspectes requereixen ajuda i començar a treballar amb ells. Dit d'una altra manera, la prevenció i el tractament de les necessitats mitjançant accions adaptades, és un dels aspectes més rellevants.

2. FONAMENTACIÓ TEÒRICA

La societat i les persones que la formen són molt diverses i, per tant, les escoles han de donar resposta a les necessitats que pot requerir la ciutadania. D'aquesta manera, "las acciones educativas han de ir orientadas a corregir la discriminación, los estereotipos e inequidad del género" (Márquez et al., 2017, p. 302) perquè és fonamental per canviar la perspectiva que molta gent té sobre la diversitat i començar així, un canvi social cap a la inclusió.

Quan es parla d'inclusió en educació moltes vegades es relaciona aquest terme amb accions o adaptacions que es realitzen per a millorar el procés d'ensenyament-aprenentatge de l'alumnat que presenta alguna necessitat especial, però com afirmen Winzer i Mazurek (2019) les ajudes no sols s'han de centrar en aquests nens i nenes sinó que han de donar resposta a la diversitat de tothom.

Seguint en la mateixa línia, per aconseguir una educació inclusiva s'ha de modificar el punt de vista que la societat i la ciutadania té sobre la inclusió, però també s'han d'analitzar les metodologies que s'empren a les aules i la perspectiva que tenen els docents sobre la diversitat. Així doncs, com indica Ocampo (2020) la inclusió és una proposta per a millorar i transformar la perspectiva de coneixement que hi ha avui en dia, modificar les estructures actuals i avançar en la construcció d'una educació que s'allunye de les desigualtats i discriminacions. Ara bé, "els professors d'educació general assenyalen que no tenen ferramentes per a atendre les diferències i que enfocar-se en les necessitats específiques d'un estudiant els obliga a deixar de costat als altres" (Muñoz et al., 2015, p. 72) i açò suposa una dificultat perquè es produïsquen canvis significatius.

D'altra banda, els humans tenen la necessitat de relacionar-se i mantenir relacions amb altres persones i per a poder realitzar aquest acte és imprescindible desenvolupar un llenguatge. Tal com indica Pizón (2005):

El lenguaje se manifiesta como la manera racional y lógica para representar el pensamiento y las distintas formas de apropiación e interpretación de la realidad, conforme a una serie de intenciones, motivaciones y necesidades que se experimentan en un contexto y en una situación particular de interacción cognitiva, social y pragmática. (p. 13)

Tot i que el llenguatge és necessari per a poder relacionar-se, la seua importància va més enllà, perquè a partir d'aquest "l'aprenent millora la seua comunicació, sens dubte, però millora, en primer lloc, la capacitat de comprendre's a si mateix i de comprendre el que el rodeja" (Anaya i Calvo, 2019, p. 3). Per tant, tenir alteracions amb el llenguatge afecta a la visió que la persona té de si mateixa i a la socialització, posat que com comenta Úbeda (2017) es poden veure perjudicades la comprensió i la producció d'informació que fan possible establir interaccions amb les persones que la rodegen.

Respecte al Trastorn Específic del Llenguatge o TEL, aquest és “una alteració important en l’adquisició i execució del llenguatge, en el context de un adequat desenvolupament sensorial i cerebral i en absència tant de déficits intel·lectuals com d’oportunitats lingüístiques” (Acosta et al. 2017, p. 356), però que afecta el desenvolupament personal i acadèmic de qui presenta aquest trastorn. Així doncs, com afirmen Acosta et al. (2010) en l’àmbit escolar és convenient i necessari adonar-se quins alumnes no avancen en el llenguatge oral, conèixer i detectar les dificultats que poden indicar que es tracta d’un Trastorn Específic del Llenguatge (TEL) i treballar des de la prevenció per disminuir les probabilitats de què açò afecte a l’evolució de l’infant.

Cal mencionar també, que existeixen alguns programes creats per a treballar el desenvolupament del llenguatge oral entre els quals es troba el PELO. Aquest programa es recull en la Resolució de 4 d’abril de 2017 on s’indica que durant el segon cicle d’educació infantil serà convenient treballar amb l’alumnat amb dificultats en el llenguatge dintre de l’aula ordinària amb programes dirigits per a tot l’alumnat per a previndre complicacions en el desenvolupament del llenguatge oral. A més, cal mencionar que aquestes actuacions han de ser un treball paral·lel entre el tutor/a i l’especialista d’Audició i Llenguatge.

3. DELIMITACIÓ DEL PROBLEMA I FORMULACIÓ D’OBJECTIUS

3.1. Breu aproximació contextual

Aquest treball d’investigació-acció es porta a terme en un centre ordinari de la província de Castelló. Més concretament, en una de les dues aules de quatre anys d’Educació Infantil amb què compta el col·legi. En aquesta trobem 25 alumnes dels quals 15 són xiquets i 10 xiquetes i, on tres dels integrants presenten dificultats amb el llenguatge oral, especialment un d’ells.

Tot el cicle d’infantil treballa per sessions, és a dir, es divideixen les tasques per moments de treball, com l’assemblea, entrada relaxada, racons, tallers, pati i ambients. D’aquesta manera, l’alumnat pot saber que hi ha en cada moment i establir una rutina diària. Cal mencionar també, que els nens i nenes estan asseguts per grups heterogenis i açò afavoreix que interactuen i s’ajuden entre ell, tot i que hi ha prou tasques que són individuals.

Convé ressaltar que a l’aula es treballa el Programa d’Estimulació del Llenguatge Oral (PELO), que té com a propòsit afavorir el desenvolupament del llenguatge oral i previndre l’aparició o augment de dificultats en l’expressió oral. Concretament, en aquest col·legi s’inspiren en el blog *Siembra estrellas* que proporciona molts de recursos per donar resposta a aquesta necessitat i que la mestra d’Audició i Llenguatge va fer arribar a totes les tutores d’infantil. Així i tot, les activitats que es posen en pràctica en aquesta aula són més orals enfocades al moment de l’assemblea i no estan acompanyades de materials físics.

3.2. Recollida de dades per a la delimitació del problema

Per tal de trobar una problemàtica real present als centres educatius i poder investigar sobre aquesta, es van realitzar entrevistes a la mestra d'Audició i Llenguatge, a la de Pedagogia Terapèutica i a la tutora de l'aula de quatre anys, donat que tenen contacte amb el grup classe on es realitzarà la intervenció (vegeu Annex 1). Després de comunicar-se amb aquestes docents es va saber de primera mà els trets que cal millorar respecte al desenvolupament del llenguatge. Seguidament, apareixen cites contextuais de les entrevistades que per a preservar el seu anonimats s'anomenen amb "E". Altrament, es va fer una observació directa de l'aula emprant notes de camp (vegeu Annex 2) per adquirir informació sobre el procés d'adquisició del llenguatge i es van tenir en compte certs criteris, com l'atenció de l'alumnat davant les activitats que es fan a l'aula per a treballar el llenguatge oral, la varietat de vocabulari que tenen i l'articulació de la boca al pronunciar els sons.

Pel que fa a les entrevistes, les docents coincideixen en què es parla d'inclusió, però no se'ls proporcionen materials per poder treballar el llenguatge amb l'alumnat, més enllà d'activitats orals. Per exemple, com diu la PT, "necesitamos que en los colegios ordinarios nos traigan más material, más material para trabajar con los niños, que están muy reducidos" (E2) i l'AL recalca que "yo todo el material que hay aquí me lo he ido comprando y buscando yo" (E3). A més, la tutora menciona que "te hablan de inclusión, pero no te dan las facilidades que se necesitan para atender bien esas necesidades" (E1).

Una de les docents entrevistades també afirma que avui en dia els xiquets i xiquetes tenen més dificultats per a pronunciar i la musculatura menys desenvolupada que uns anys enrere, atès que els hàbits han canviat. La mestra d'Audició i Llenguatge opina que "los chupetes, la alimentación a base de cosas trituradas no hace que el niño mastique y como no mastica, todo lo que es la musculatura de la boca no se desarrolla" (E3). Altrament, les tres docents coincideixen en que l'ús de la mascareta ha dificultat encara més l'adquisició del llenguatge i la pronunciació dels fonemes i paraules, com diu la PT "con la mascarilla no te oyen igual y hay veces que me tengo que bajar la mascarilla para que vean como estoy pronunciando" (E2).

A més a més, les dues especialistes han observat que l'alumnat presenta més dificultats per a mantenir l'atenció auditiva perquè estan molt estimulats visualment, però no tan auditivament. Així doncs, indiquen que els nens i nenes "están como en su mundo, tú estás en clase y están dispersos" (E2) o com diu l'AL "me estoy encontrando muchos problemas de atención auditiva, oyen pero no escuchan porque están acostumbrados a ver, pero no a escuchar y a interpretar lo que escuchan" (E3).

A banda, amb l'observació directa realitzada a l'aula i el registre d'aquesta mitjançant notes de camp, s'ha pogut veure que existeixen molts nivells diferents de llenguatge i vocabulari, és a dir, per a diversos alumnes pronunciar alguns fonemes i expressar-se de forma clara resulta complex.

Concretament, s'ha vist que un nen té poc vocabulari per a comunicar-se “un xiquet té vocabulari molt escàs i per a comunicar-se senyala, però diu “mama” quasi sempre” També, s'ha observat la dificultat d'alguns d'ells per a mantenir l'atenció durant la realització d'algunes activitats quotidianes, com és l'assemblea. Així mateix, les activitats de llenguatge realitzades són d'expressar-se, però no estan centrades en aspectes més específics i fent ús de materials com a suport.

Els resultats dels dos instruments d'avaluació diagnòstica coincideixen en dos trets. En primer lloc, la presència de dificultats per a articular, comunicar-se i mantenir l'atenció auditiva mentre s'executen tasques a l'aula i, en segon lloc, els escassos materials que se'ls proporcionen als i les docents per a treballar el llenguatge i la comunicació amb l'alumnat d'infantil.

3.3. Objectius del treball

El llenguatge i la comunicació són un aspecte important en el desenvolupament dels més menuts, per tant, després de detectar la problemàtica, els objectius d'aquest treball són:

Objectiu general:

- Proporcionar materials i estratègies adequades per a treballar amb caràcter preventiu el desenvolupament del llenguatge des d'una perspectiva inclusiva.

Objectius específics:

- Treballar les pràxies d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat.
- Treballar l'atenció auditiva d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat.
- Treballar expressions bàsiques amb l'alumne que necessita més recolzament de manera inclusiva.

4. METODOLOGIA

4.1. Descripció de la intervenció/acció

Per a portar a terme aquest treball, s'ha optat per usar el procés d'investigació-acció. És una forma d'investigació on les persones que formen part estan implicades de primera mà i s'encarreguen del procés. Cal mencionar, que es tracta d'un procés cíclic, és a dir, compta amb una sèrie de fases que es realitzen de manera consecutiva. Segons Latorre (2007) el cicle està format per quatre moments: “la planificació, l'acció, l'observació i la reflexió” (p.21).

Seguint en la mateixa línia, Latorre (2007) afirma que en un procés d'investigació-acció moltes vegades el cicle es repeteix més d'una vegada, sempre que la durada del treball i la problemàtica que s'investiga ho permeten. Doncs, en ocasions és necessari fer una investigació més intensiva per trobar respostes i resultats enriquidors.

4.1.1. Participants

Aquesta actuació va dirigida a l'alumnat del segon cicle d'infantil, és a dir, xiquets i xiquetes de quatre anys d'un centre ordinari situat a la província de Castelló. L'aula on es posa en pràctica la intervenció compta amb 10 nenes i 15 nens, un d'ells incorporat a mitjan intervenció. D'aquest hi ha 3 nens que presenten més dificultats amb el llenguatge i un d'ells en gran manera. Tot l'alumnat està inclòs en aquesta intervenció, intentant que d'aquesta manera siga enriquidora per a tot el grup classe.

En la metodologia de l'aula hi ha moments de treball en grup i altres de treball individual, encara que en la majoria d'ocasions s'ajuden entre ells quan veuen que algun company ho necessita. En general la classe és prou participativa, tot i que hi ha alguns alumnes que són més moguts i els requereix més esforç mantenir l'atenció.

4.1.2. Activitats/sessions

Els recursos que s'han elaborat per a donar resposta als objectius plantejats són el conte "Quina fam", el joc de taula "El món monstruós" i una estratègia per a adquirir vocabulari bàsic anomenada "Menjant vocabulari".

Taula 1

Explicació de l'activitat del conte "Quina fam"

Activitat	Conte "Quina fam"
Objectius	<ul style="list-style-type: none"> - Treballar les pràxies d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat. - Treballar l'atenció auditiva d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat.
Recursos	<ul style="list-style-type: none"> - Recursos personals: mestre/a i alumnes. - Recursos materials: conte i targetes dels personatges.

<p>Descripció de l'activitat</p>	<p>S'ha de narrar el conte a poc a poc i observar mentrestant que l'alumnat realitzi les pràxies i onomatopeies que van apareixent al llarg d'aquest (al conte estan marcades cadascuna d'elles). Així mateix, per tal de facilitar la comprensió a aquells xiquets i xiquetes que tenen més dificultats compta amb targetes amb els diferents personatges que cal anar presentant a mesura que van apareixent al conte. Convé mencionar que és un conte per a explicar en calma i on poder observar les capacitats de cada alumne/a per a realitzar les diferents accions.</p>
<p>Metodologia</p>	<p>L'activitat es realitza en grup xicotets mentre es fan racons, concretament al racó dels animals.</p>
<p>Espai</p>	<p>L'aula.</p>
<p>Temporalització</p>	<p>20 minuts.</p>
<p>Avaluació</p>	<p>S'utilitza l'observació directa i una llista de control, que podeu veure en la Taula 7, per a plasmar allò que s'aconsegueix. A més, s'empra una taula perquè l'alumnat valore l'activitat, posant una estrella roja si no han participat i si no els ha agradat, o d'un altre color si han participat i els ha agradat.</p>
<p>Atenció a la diversitat</p>	<p>Aquesta activitat està pensada per a realitzar-se en tot el grup classe, però partint d'un nivell bàsic, on es reforça allò que alguns necessiten i els que ja tenen aquests coneixements poden potenciar.</p>

Taula 2

Explicació de l'activitat "El món monstruós"

Activitat	El món monstruós
Objectius	<ul style="list-style-type: none"> - Treballar les pràxies d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat. - Treballar l'atenció auditiva d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat.
Recursos	<ul style="list-style-type: none"> - Recursos personals: docent i alumnes. - Recursos materials: tauler, targetes, peces de monstres, dos daus (un amb 3 colors i l'altre de l'1 al 5 com indica el currículum del segon cicle d'infantil per al segon curs).
Descripció de l'activitat	<p>Es llancen els dos daus i es mou el monstre del color que haja eixit tantes vegades com indica el dau amb els números mentre tots contem tots/es alhora. Quan ja s'ha col·locat el monstre a la casella corresponent tots s'han d'enfrontar a un petit repte que pot ser fer una onomatopeia, una pràxia o pronunciar una paraula. Si tots els membres del grup aconsegueixen passar la prova el monstre es queda a la casella, si no ho han aconseguit haurà de tornar a la casella anterior.</p> <p>És important recalcar abans de començar l'activitat que es tracta d'un treball cooperatiu, és a dir, cal que treballen conjuntament per a aconseguir que els monstres arriben al seu món.</p> <p>A més a més, si veiem que l'alumnat té prou nivell podem augmentar la dificultat fent un "reloj estropeado" quan isquen paraules, és a dir, la docent la diu a un alumne i així consecutivament. L'últim la diu en veu alta per veure i ha arribat correctament.</p>
Metodologia	L'activitat es realitza en petit grup mentre es fan racons, concretament

	al racó de matemàtiques.
Espai	L'aula.
Temporalització	25-30 minuts.
Avaluació	S'utilitza l'observació directa i una llista de control, que podeu trobar en la Taula 8 per a plasmar allò que s'aconsegueix. A més, s'empra una taula perquè l'alumnat valore l'activitat, posant una estrella roja si no han participat i si no els ha agradat, o d'un altre color si han participat i els ha agradat.
Atenció a la diversitat	Aquesta activitat permet participar a tot l'alumnat, cadascun amb les seues possibilitats. A més, dona la capacitat d'adaptar-se i augmentar la dificultat si en algun moment es creu necessari.

Taula 3

Explicació de l'activitat "Menjant vocabulari"

Activitat	Menjant vocabulari
Objectius	<ul style="list-style-type: none"> - Treballar l'atenció auditiva d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat. - Treballar expressions bàsiques amb l'alumne que necessita més recolzament de manera inclusiva.
Recursos	<ul style="list-style-type: none"> - Recursos personals: docent i alumne. - Recursos materials: cap.
Descripció de l'activitat	Es tracta d'una estratègia per a potenciar l'adquisició de vocabulari de manera significativa i contextualitzada dintre del funcionament de la classe. Consisteix en apropar-se al xiquet en moments concrets habituals durant la jornada escolar i dir la paraula que es refereix a la zona a la que anirà com pot ser el pati o accions que va a realitzar com ara menjar. És important acompanyar les paraules amb gestos o senyalar la zona a que ens referim i que el nen ens està observant quan ho fem. Amb açò es vol aconseguir que en un primer moment

	<p>repetisca la paraula sabent a que ens referim i a poc a poc siga ell qui la vaja utilitzant per si mateix. Així doncs, la finalitat és que vaja adquirint algunes paraules que l'ajudaran a comunicar-se amb les altres persones i a sentir-se més segur.</p> <p>Cal mencionar que en cap moment s'ha de separar al xiquet/a del grup, el/la docent ha d'apropar-se al nen/a i dir-li la paraula directament perquè intente repetir-la.</p> <p>És important anar treballant les paraules a poc a poc i anar afegint-ne a mesura que algunes ja les sàpiga. A més s'ha d'intentar no sobresaturar al xiquet/a, és millor començar en uns pocs conceptes i anar ampliant.</p>
Metodologia	L'activitat es realitza amb l'alumne que presenta més necessitats, com a reforç.
Espai	Els diferents espais del col·legi.
Temporalització	Durant l'estona que dura la jornada escolar.
Avaluació	Per tal d'avaluar l'activitat s'utilitza l'observació directa i una llista de control, situada en la Taula 9, on després de cada setmana es plasmen els progressos que s'han pogut anar observant.
Atenció a la diversitat	Com que està dirigida a l'alumnat que necessita més suport, està adaptat a les necessitats bàsiques del moment i s'empren paraules significatives, la qual cosa permet que de forma indirecta vaja adquirint més vocabulari.

4.1.3. Temporalització

Els recursos s'han emprat durant els mesos d'abril i maig. El conte i el "Món monstruós" s'han portat a l'aula en 4 sessions, en dues ocasions cadascun, és a dir, cada grup ha usat el recurs dues vegades en els moments de racons. En canvi, el recurs "Menjant vocabulari" ha tingut una durada de 4 setmanes durant la jornada escolar. Per tant, la durada aproximada de la intervenció ha estat unes vint hores, encara que és convenient mencionar que calcular la durada de la posada en pràctica del tercer recurs és difícil perquè es fa en diferents moments durant tota la jornada escolar.

Taula 4

Llegenda de les activitats

Conte "Quina fam"	
"Món monstuós"	
"Menjant vocabulari"	

Taula 5

Calendari de la intervenció durant el mes d'abril

ABRIL				
Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres
				1
4	5	6	7	8
11	12	13	14	15
18	19	20	21	22
25	26	27	28	29

Taula 6*Calendari de la intervenció durant el mes de març*

MARÇ				
Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres
2	3	4	5	6
9	10	11	12	13
16	17	18	19	20
23	24	25	26	27
30	31			

4.2. Recollida de dades

4.2.1. Instruments i procediment durant la intervenció

L'avaluació que s'ha portat a terme durant la intervenció s'ha realitzat mitjançant llistes de control. Cadascuna està adaptada al recurs al qual va dirigit, donat que hi ha alguns aspectes que són iguals però altres diferents.

En la primera i la segona activitat s'avaluen ítems semblants com podeu observar en les Taules 7 i 8, atès que en ambdues s'observen les mateixes pràxies i l'atenció auditiva a través de la repetició de paraules i onomatopeies. En canvi, per al tercer recurs, tot i tractar-se d'una llista de control, com podeu veure en la Taula 9 les conductes analitzades són distintes, ja que se centra en valorar l'adquisició de vocabulari.

Taula 7*Llista de control del conte "Quina fam".*

Conducta	Registre	
	SI	NO
Treu aire pels llavis quan bufa.		

Col·loca els llavis junts amb força.		
Passa la llengua per tot el llavi.		
Treu aire amb les dents juntes.		
Mastega movent la boca cap en forma de cercle.		
Repeteix 3 sorolls dels animals		
Repeteix 5 sorolls dels animals		
Repeteix tots els sorolls dels animals		
Segueix la narració realitzant les accions que hi van apareixent		

Taula 8

Llista de control del "Món monstuós".

Conducta	Registre	
	SI	NO
Treu aire pels llavis quan bufa.		
Col·loca els llavis junts amb força.		
Passa la llengua per tot el llavi.		
Treu aire amb les dents juntes.		
Mastega movent la boca cap en forma de cercle.		
Repeteix 5 sorolls/paraules		
Repeteix 7 sorolls/paraules		
Repeteix 10 sons/paraules		
Repeteix 15 sons/paraules		
Repeteix alguns nombres quan contem		

Repeteix tots els nombres quan contem		
---------------------------------------	--	--

Taula 9

Llista de control del recurs "Menjant vocabulari".

Conducta	Registre	
	SI	NO
Repeteix "ajuda"		
Utilitza la paraula "ajuda"		
Repeteix "comer"		
Utilitza la paraula "comer"		
Repeteix "patio"		
Utilitza la paraula "patio"		
Repeteix "baño"		
Utilitza la paraula "baño"		
Repeteix "Sara"		
Utilitza la paraula "Sara"		

4.2.2. Instruments d'avaluació aplicats després de la intervenció

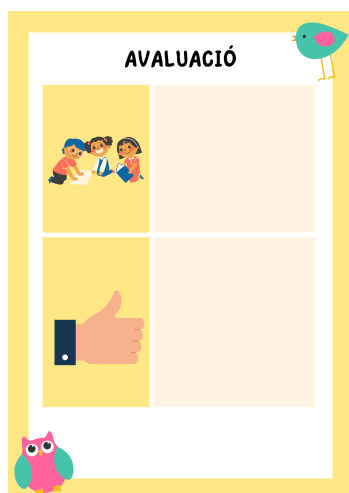
Per poder avaluar els materials creats i rebre feedback sobre aquests, es van crear unes taules perquè l'alumnat valorara l'activitat, una entrevista a la tutora d'aula i una altra entrevista a dues docents, d'Audició i Llenguatge i Pedagogia Terapèutica, per tal de realitzar el que s'anomena "judici d'experts". Aquest consisteix a saber l'opinió de diverses persones amb més coneixements sobre el tema que es tracta i, en aquest cas, la visió que tenen sobre els materials que es van posar en pràctica.

D'una banda, l'alumnat havia de col·locar en una taula com la que apareix en la Figura 1 dues estrelles que no foren roges, una en la primera fila per indicar si havien participat i una altra en la

segona fila si els havia agradat. Si, per contra, no s'havien implicat o no els havia resultat atractiva, posaven una estrella roja en la fila corresponent.

Figura 1

Taula per a l'avaluació de l'alumnat

D'altra banda, les entrevistes realitzades a les dues especialistes (vegeu Annex 3) i a la tutora (vegeu Annex 4) estan formades per una sèrie de preguntes de resposta oberta en les quals mostren la seua valoració i punt de vista sobre el disseny, la utilitat i idoneïtat dels materials elaborats, així com propostes de millora per fer els recursos més enriquidors.

5. RESULTATS

En relació amb els objectius de l'estudi, es presenten els resultats obtinguts amb les llistes de control amb les quals s'ha avaluat a l'alumnat i les entrevistes a la tutora i a les dos especialistes. Per a mantenir les persones en l'anonimat s'utilitza "E" per a referir-se a les diferents persones entrevistades (E1, E2 i E3).

Quant a les llistes de controls, els resultats d'aquestes s'han reflectit en diferents graelles per tal de recollir l'evolució per sessions de cadascun dels objectius, al mateix temps que facilitar l'anàlisi dels resultats obtinguts.

- 5.1. Treballar les pràxies d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat.

Per a donar resposta a aquest objectiu, s'han tingut en compte les entrevistes a la tutora i a les especialistes i les avaluacions a l'alumnat mitjançant les llistes de control. Les tres entrevistades

estan d'acord que serveixen per a millorar les pràxies, afirmant que “están integrados o bien en el cuento o bien en el juego de matemáticas y son muy atractivos, tienen colorido, trabajan cosas y conceptos que les van a llamar la atención” (E1) i com diu la PT “es treballen pràxies que estan integrades en el conte o en el joc matemàtic i que tinguin imatges, que puguin tocar, que puguin agafar la targeteta i com està plantejat resulta motivador” (E2). La tutora també pensa que és adequat “porque primero hiciste una observación previa y luego has puesto en práctica lo que has considerado más oportuno según la realidad del alumnado de la clase” (E3).

Així mateix, al registre d'avaluacions dels i les alumnes que es reflecteix en la Figura 2, s'observa que durant la primera sessió l'alumnat comet més errors que en les següents, arribant a la quarta sessió amb un avanç en la realització de pràxies a l'aula. Doncs durant la primera es registren 24 errors i la quarta disminueix a 7. Tanmateix, s'observa que l'alumne 7 ha empitjorat notablement en comparació a les sessions anteriors perquè acabava de tenir un conflicte amb un company i no volia participar en l'activitat.

Figura 2

Avaluació de les pràxies per sessions

	Sessió 1					Sessió 2					Sessió 3					Sessió 4				
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5
Alumne/a 1	SI	SI	SI	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 2	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 3	NO	NO	NO	NO	NO	SI	SI	SI	SI	SI	NO	NO	NO	NO	NO	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 4	SI	SI	SI	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 5	SI	SI	NO	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 6	NO	SI	NO	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 7	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	NO	NO	NO	NO	NO
Alumne/a 8	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 9	SI	SI	SI	SI	NO	NO	NO	NO	NO	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 10	SI	SI	SI	SI	NO	NO	NO	NO	NO	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 11	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 12	SI	NO	SI	SI	NO	NO	NO	NO	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 13	NO	NO	NO	NO	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 14	SI	SI	NO	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 15	SI	SI	SI	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 16	NO	SI	NO	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 17	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 18	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 19	SI	NO	SI	SI	NO	NO	NO	NO	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 20	SI	NO	SI	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 21	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 22	SI	SI	SI	SI	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI
Alumne/a 23	NO	NO	NO	NO	NO	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI	SI

1.1 Treu aire pels llavis quan bufa.	Llegenda
1.2 Col·loca els llavis junts amb força.	SI ■
1.3 Passa la llengua per tot el llavi.	NO ■
1.4 Treu aire amb les dents juntes.	
1.5 Mastega movent la boca en forma de cercle.	

5.2. Treballar l'atenció auditiva d'una manera contextualitzada mitjançant activitats significatives per a l'alumnat.

Partint d'aquest objectiu es pretenia conèixer si els materials contribuïen a millorar l'atenció auditiva en l'alumnat. Els resultats obtinguts amb les entrevistes indiquen que el veuen útil "porque con los materiales se puede trabajar la atención auditiva y además están relacionados con la actividad que están haciendo" (E1), l'especialista de PT pensa que "sí que es pot treballar l'atenció i tot el que poses està contextualitzat amb el conte, les targetes o amb la història en diferents racons de classe" (E2) i la tutora afirma estar d'acord "porque has intentado adaptarte y tener en cuenta la realidad del aula" (E3).

A més a més, en enregistrar les avaluacions de l'alumnat, que apareixen en la Figura 3, es pot veure la diferència d'errors que s'han comés la primera vegada que es realitzen les activitats i les següents, on s'observa que disminueixen dels 41 errors en la sessió 2 a 10 errors en la sessió 3. Cal mencionar que durant la sessió 2 observem que cap alumne/a ha aconseguit repetir quinze sons perquè els nens i nenes acabaven de conèixer el funcionament del joc i el temps no va ser suficient per a pronunciar tantes paraules.

Figura 3

Avaluació de l'atenció auditiva per sessions

	Sessió 1			Sessió 2						Sessió 3						Sessió 4				
	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9	2.10	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9	2.10	2.1	2.2	2.3
Alumne/a 1																				
Alumne/a 2																				
Alumne/a 3	-	-	-															-	-	-
Alumne/a 4																				
Alumne/a 5																				
Alumne/a 6																				
Alumne/a 7																				
Alumne/a 8																				
Alumne/a 9				-	-	-	-	-	-	-										
Alumne/a 10				-	-	-	-	-	-	-										
Alumne/a 11																				
Alumne/a 12											-	-	-	-	-	-	-			
Alumne/a 13	-	-	-																	
Alumne/a 14																				
Alumne/a 15																				
Alumne/a 16																				
Alumne/a 17																				
Alumne/a 18																				
Alumne/a 19																				
Alumne/a 20																				
Alumne/a 21																				
Alumne/a 22																				
Alumne/a 23	-	-	-								-	-	-	-	-	-	-			

2.1 Repeteix 3 sorolls dels animals.	Legenda SI ■ NO ■
2.2 Repeteix 5 sorolls dels animals.	
2.3 Repeteix tots els sorolls dels animals.	
2.4 Repeteix 3 sons/paraules	
2.5 Repeteix 5 sons/paraules	
2.6 Repeteix 7 sons/paraules	
2.7 Repeteix 10 sons/sorolls	
2.8 Repeteix 15 sons/sorolls	

5.3. Treballar expressions bàsiques amb l'alumne que necessita més recolzament de manera inclusiva.

Tenint en compte aquest objectiu i donar-li resposta, s'ha atès a les entrevistes i a les avaluacions dels xiquets i xiquetes. Així doncs, tant les docents com la tutora opinen que aquest recurs per a treballar amb el nen ajuda a millorar el vocabulari "porque abarca no solamente praxias y onomatopeyas sino también vocabulario" (E1), com diu la PT, "si, son complementaries i estan molt ben pensades" (E2) i la tutora també opina que es oportú "porque es un material adecuado para el tipo de objetivo que buscabas" (E3). Així i tot, una d'elles considera que haguera sigut interessant i enriquidor "oferir-li al nen un suport visual del vocabulari que es vol treballar, recordar amb alguna foto o imatge" (E2).

Altrament, com s'observa en el registre de la Figura 4 s'ha aconseguit que en l'última llista de control el nen repetisca totes les paraules i utilitze algunes d'elles que en l'avaluació inicial no era capaç. Es pot observar que passa de 7 aspectes que no pot fer a 3, per tant, es pot observar evolució entre les distintes setmanes. Encara que s'ha vist prou evolució no s'ha aconseguit que adquirisca totes les paraules que es pretenia.

Figura 4

Avaluacions setmanals en l'adquisició de vocabulari

Alumne 20	05/04/2022	13/04/2022	29/04/2022	06/05/2022	12/05/2022
Repeteix "ayuda"					
Utilitza la paraula "ayuda"					
Repeteix "comer"					
Utilitza la paraula "comer"					
Repeteix "patio"					
Utilitza la paraula "patio"					
Repeteix "baño"					
Utilitza la paraula "baño"					
Repeteix "Sara"					
Utilitza la paraula "Sara"					
	Llegenda				
	SI				
	NO				

6. DISCUSSIÓ DE RESULTATS

En aquest treball es pot observar que és possible crear materials i estratègies contextualitzades en la metodologia de l'aula que afavorisquen el desenvolupament del llenguatge oral de manera inclusiva, més concretament d'aspectes senzills que contribueixen en l'adquisició d'aquest. Així doncs, tenint present el que mencionen Winzer i Mazurek (2019) els tres recursos estan pensats perquè es puguin realitzar dintre de l'aula ordinària i que tinguen un nivell accessible per a tothom. Val la pena recalcar, que són recursos on els i les alumnes treballen aquests aspectes inconscientment perquè són significatius i atractius, cosa que fa que estiguen més motivats.

A més a més, durant la intervenció s'ha atès al que comenta Ocampo (2020) perquè tant els dos jocs com el recurs que va dirigit al nen estan elaborats d'una manera que permet posar-lo en pràctica amb la presència de tot l'alumnat i evitant separa als nens amb més dificultat dels companys/es. Açò mencionat, permet que tot l'alumnat augmente les seues habilitats i aquells que ja ho tenen adquirit ho reforcen una mica més.

També, s'ha donat resposta al que mencionava Muñoz et al. (2015), donat que al realitzar la intervenció en l'estona de racons, la docent ha pogut atendre les necessitats del grup que estava realitzant l'activitat de desenvolupament del llenguatge sense deixa de banda a la resta d'infants perquè aquests estaven treballant de forma més lliure en els altres racons.

Tal com s'ha comentat anteriorment, a l'aula on s'ha realitzat la intervenció es dona valor al desenvolupament del llenguatge oral i s'empra el programa PELO, el qual ha de ser portat a terme per les tutores de l'aula perquè ara ja no és l'especialista d'Audició i Llenguatge qui s'encarrega. És convenient mencionar que les activitats que realitza la tutora són merament orals durant l'estona d'assemblea i no s'utilitzen recursos per a treballar aspectes més específics del llenguatge. Així doncs, resulta d'interés ampliar les pràctiques que contribueixen a desenrotllar la comunicació oral mitjançant activitats i recursos centrats en qüestions més concretes com les pràxies, l'atenció auditiva o el vocabulari.

Respecte als resultats obtinguts, mostren que els materials ajuden a millorar la realització de les pràxies i l'atenció auditiva en el grup classe, així com en la repetició de vocabulari bàsic en l'alumne amb més necessitats. S'ha observat millora en aquests aspectes, tot i que amb l'últim recurs s'ha vist poc progrés en la utilització per part del nen de les paraules treballades. A més, s'ha tingut en compte el que menciona Acosta et al. (2010), perquè s'ha identificat quins eren els infants de l'aula que tenien més dificultats i s'ha treballat de manera inclusiva per intentar previndre efectes més greus en el futur.

Per tant, es pot dir que els resultats extrets amb aquesta intervenció han estat favorables donat que s'han aconseguit avenços en els diferents objectius. Encara així, cal mencionar que s'han obtingut aspectes semblants amb la investigació d'Acosta et al. (2010) que afirma no haver

observat gran evolució en la comprensió i utilització de conceptes bàsics i vocabulari. Doncs el nen amb sospites de tenir TEL ha aconseguit repetir les diferents paraules, però no ha aconseguit adquirir-les totes i utilitzar-les per a comunicar-se. Tal com va suggerir la docent de Pedagogia Terapèutica, haguera sigut interessant emprar material visual que acompanyara les accions i paraules que es volien treballar, donat que haguera millorat la comprensió per part d'aquest alumne.

En definitiva, dintre d'una aula hi ha alumnes amb diferents habilitats i nivells de desenvolupament del llenguatge oral, per tant, és rellevant emprar recursos inclusius que contribuïsquen a millorar aquesta capacitat i ajuden a previndre, ja des de l'Educació Infantil, l'aparició de Trastorns Específics del Llenguatge.

7. LIMITACIONS DE LA INVESTIGACIÓ I PROPOSTES DE MILLORA

El temps de posada en pràctica dels materials ha estat limitat donat que el període que he pogut estar al centre no ha estat de llarga durada. Açò ha fet que la investigació-acció estiga reduïda a quatre sessions i/o quatre setmanes d'intervenció, i que la possibilitat de veure més evolució o la visió de l'alumnat sobre els materials a llarg termini no s'haja pogut observar.

A més a més, durant la segona sessió, com era la primera vegada que utilitzaven el material, calia anar recordant cada pas que havien de fer i, per tant, el temps no va permetre que cap dels grups arribara a complir un dels ítems de l'avaluació. Durant la tercera sessió açò ja va millorar, posat que ja sabien com funcionava i el joc era més fluid.

Quan a les propostes de millora, seria convenient que l'activitat "menjant vocabulari" tinguera suport visual, ates que ajuda a fer les activitats més comprensibles per als xiquets i xiquetes amb dificultats en el llenguatge. Doncs rebre la informació de diferents maneres ajuda a fer les activitats més significatives i accessibles a tothom.

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Acosta Rodríguez, V., Ramírez Santana, G. M. i Hernández Expósito, S. (2017). Funciones ejecutiva y lenguaje en subtipos de niños con trastorno específico del lenguaje. *Neurología*, 32 (6), 355-362.

<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S021348531600030X?token=07532AEF75B9D259BF0C8FCC6E6130DB9011B9D3BF972C939051063949C43B61D5F0C6B78FDCDF13B7634411968926F2&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220531155637>

- Acosta, V., Moreno, A. i Axpe, M. (2010). La acción inclusiva para la mejora de habilidades de lenguaje oral y lectura inicial en niños con Trastorno Específico del Lenguaje (TEL). *Revista de Educación*, 359, 332-356. <https://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:2163f550-dbcc-4286-b630-781fb568373d/re35916.pdf>
- Anaya-Reig, N. i Calvo Fernández, V. (2019). Desarrollo de habilidades lingüísticas en la educación infantil. Colección Didáctica y desarrollo. <https://books.google.es/books?id=-zGbDwAAQBAJ&lpg=PA1&ots=4s42GY6RnJ&dq=importancia%20del%20lenguaje%20en%20educaci%C3%B3n%20infantil&hl=es&pg=PA3#v=onepage&q&f=true>
- Barrio de la Puente, J. L. (2008). Hacia una Educación Inclusiva para todos. *Revista Complutense de Educación*, 20 (1), 13-31. <https://redined.educacion.gob.es/xmlui/bitstream/handle/11162/124342/16215-16291-1-PB.PDF?sequence=1&isAllowed=y>
- Decret 104/2008, de 27 de juliol, del Consell, pel qual es desenvolupen els principis d'equitat i d'inclusió en el sistema educatiu valencià, DOGV, 8356, de 7 d'agost de 2018. https://dogv.gva.es/datos/2018/08/07/pdf/2018_7822.pdf
- Latorre, A. (2005). La investigación-acción: conocer y cambiar la práctica educativa. Editorial Graó. <https://acortar.link/YM3JD6>
- Llei Orgànica 3/2020, de 29 de desembre, per la que es modifica la Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig d'Educació. BOE, 340, 30 de desembre de 2020, 21-22. <https://www.boe.es/buscar/pdf/2020/BOE-A-2020-17264-consolidado.pdf>
- Márquez Domínguez, Y., Gutiérrez-Barroso, J. i Gómez-Galdona, N. (2017). Equidad, género y diversidad en educación. *European Scientific Journal*, 13 (7), 1857-7881. <https://cutt.ly/7HWrUn5>
- Muñoz Villa, M. L., López Cruz, M i Assaél, J. (2015). Concepciones docentes para responder a la diversidad: ¿Barreras o recursos para la inclusión educativa? *Psicoperspectivas individuo y sociedad*, 14 (3), 68-75. <https://scielo.conicyt.cl/pdf/psicop/v14n3/art07.pdf>
- Ocampo González, A. (2020). La educación inclusiva como estrategia analítica. *Revista Ibero-Americana de estudios em Educação*, 15 (1), 2-26. <https://www.redalyc.org/journal/6198/619864611002/619864611002.pdf>
- Pizón Daza, S. L. (2005). Lenguaje, lengua, habla, idioma y dialecto. *Revista La Tadeo*. Lenguas del Mundo. Por la ruta de babel, (71), 9-21.

https://www.academia.edu/41240184/Texto_del_art%C3%ADculo?bulkDownload=thisPaper-topRelated-sameAuthor-citingThis-citedByThis-secondOrderCitations&from=cover_page

Resolució 2958/2017, del secretari autonòmic d'Educació i Investigació, de 4 d'abril de 2017, per la que es regula l'elaboració del Pla d'actuació per a la millora. DOGV, 8016, de 6 d'abril de 2017.

Úbeda Martín, P. (2017). La historia del trastorno específico del lenguaje (TEL). *Revista Internacional de Apoyo a la Inclusión, Logopedia, Sociedad y Multiculturalidad*, 3 (1), 258-269. <https://150.214.170.182/index.php/riai/article/view/4265/3490>

Winzer, M. i Mazurek, K. (2019). Inclusive Schooling for Students with Disabilities: Redefining Dialogues of Diversity and Disability in the Canadian (Alberta) Agenda. 6 (2), 43-51. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1245209.pdf>

9. ANNEXOS

Annex 1. Entrevista inicial a les docents

1. ¿Cuáles cree que son las dificultades más frecuentes a la hora de adquirir el lenguaje y comunicarse en Educación Infantil?

Entrevistada 1. Inicialmente, cuando empiezan en tres años pues, son las de la comprensión o la expresión a nivel general. Luego si ya hablamos a nivel específico ya se tiene que hablar de otros aspectos más relacionados con la comunicación verbal y la no verbal.

Algunos llegan te llegan, ya lo has visto, con muchísimo repertorio de vocabulario y de expresión y comprensión, y otros no, hay diferentes ritmos.

Entrevistada 2. Las relacionadas con el desarrollo del lenguaje.

La expresión lo es todo, si no tienen bastante vocabulario para expresarse, pues es que está fallando. Estamos hablando de niños de la misma edad, lo que no llegan ahí es porque hay alguna dificultad en el aprendizaje o un retraso madurativo.

Entrevistada 3. Yo la dificultad que veo más hoy en día son las familias, porque las familias no tienen tiempo de dedicarse a los crios y menos a la parte del lenguaje. Lo que antes hacían de contarles un cuento para irse a dormir y entonces durante el cuento había un diálogo porque luego se preguntaba, se hablaba sobre el cuento. O bien, simplemente jugando o ir juntos a la compra. Todo eso que antes se utilizaba para estimular el lenguaje hoy en día las familias no lo hacen, hoy en día las familias le dan a los niños el móvil y cuanto más quieto te estés, mejor. Entonces nos

están entrando niños con unos problemas del lenguaje, que no son problemas si todo eso se hubiera trabajado previamente. Lo normal, el día a día de hablar con tu hijo, de que te cuente cosas, de jugar con él un ratito, porque un niño simplemente con eso adquiere el lenguaje. No se molestan en repetir, los chupetes, la alimentación a base de cosas trituradas que hace que el niño no mastique y como no mastica, todo lo que es la musculatura de la boca no se desarrolla. Entonces me estoy encontrando con unos problemas pero derivados de todo eso: el pan bimbo, las cosas trituradas, los yogures, que eso no ayuda a masticar y a fortalecer la musculatura. Luego, todo lo de pantallas, ordenadores, juegos es muy visual, no es auditivo, no hay un intercambio de diálogo, no escuchan lo que se les está diciendo. Entonces desarrollan mucho el sentido de la visión pero no el escuchar y contestar a lo que estás oyendo. Además, las pantallas les ponen más nerviosos y, luego, un niño que no descansa, que no duerme agusto por la noche, que no duerme las horas suficientes al día siguiente viene cansado y la atención es cero. Yo me estoy encontrando muchos problemas de atención auditiva, oyen pero no escuchan, porque están acostumbrados a ver pero no a escuchar y a interpretar lo que escuchan. Entonces los maestros de infantil tienen que ir uno a uno diciéndoles lo que tienen que hacer. Cada vez te vienen niños con más problemas pero derivados de la sociedad en la que vivimos hoy en día. Hoy en día ha cambiado bastante porque con esto de que el programa PELO lo debe realizar la tutora si que entro en el aula de 5 años, pero suelen escuchar los que menos lo necesitan. El que realmente tendría que prestar atención está disperso. La atención auditiva hoy en día es un gran problema, oyen pero no escuchan lo que les estás diciendo. Yo muchas veces cuando hablo con las familias de los niños con problemas les digo que el niño debe mirarlos, porque si el niños no les está mirando parece que les está escuchando y en realidad no. Es muy importante también el modelo, que le hables y le digas las cosas dando el modelo completo, porque me encuentro que “chichi”, se dice “carne”. No se molestan en rectificar en casa.

2. ¿Qué actividades o juegos realiza en el aula para animar a los niños a hablar y expresarse?

Entrevistada 1. Pues actividades todos los días se hacen todo el rato. Desde que entras hasta que sales. Porque las actividades, bueno ya las has visto tu, las iniciales son mucho de expresión y comprensión. El programa PELO que habíamos comentado. Vas contextualizando un poco en sus intereses, en sus aficiones, gustos, para sacar temas, y entonces a partir de ahí vas haciendo que ellos se expresen. Sacar un tema libremente y vas dando rienda para que continuen hablando de ese tema.

En la medida de lo posible lo que intentas es que se expresen, que se comuniquen, es que es en todos los momentos. Son las adivinanzas, son los trabalenguas, los cuentos, las canciones, es todo.

Entrevistada 2. Por ejemplo en las asambleas que ellos van diciendo lo que opinan. Las canciones también son una buena forma de trabajar el lenguaje en Educación Infantil porque son actividades motivadoras.

Entrevistada 3. Mira yo en infantil lo que hago es primero una actividad de praxias porque yo se que eso no lo hacen ni tampoco la maestra: "abre la boca", "cierra la boca"... Después, normalmente busco por internet algún juego o alguna canción. Sino hay actividades de verdadero o falso. Pero el que más sabe. El otro día por ejemplo cogí imágenes y tenían que decirme que objeto era y de que color era. Lo que si que intento es que no tengan que levantar el brazo para hablar porque sino hay muchos que no te levantan la mano. Siempre actividades a nivel de lenguaje: descripción de objetos, el veo-veo, acabar las frases

3. ¿Considera que la pandemia y la utilización de la mascarilla ha afectado en el desarrollo del lenguaje y en la comunicación? En caso afirmativo cómo.

Entrevistada 1. Totalmente. Primero porque algunos tienen la adición de los fonemas, si no te ven como es la boca eso dificulta un poco la comprensión de lo que dices y que ellos puedan imitar el modelo y reproducirlo. Luego, nosotras como maestras estamos siempre afónicos porque hablando con la mascarilla fuerza más la voz. No te oyen.

Luego, el tema de la pandemia no favorece las relaciones sociales porque muchas de ellas no van más allá del contexto escolar, algunos ni vienen porque están confinados o tienen Covid y luego al parque se va con menos frecuencia. Grupos de familias con niños también se dan menos a menudo. Osea que, al no darse tantas situaciones sociales que favorezcan la comunicación pues también retrae un poco. Pasan mucho tiempo en casa con las familias. Por restricciones, por miedo, porque no se puede si nos pasamos la mitad del tiempo confinados a parte del miedo. Entonces no puedes desarrollar esa socialización como se podía hacer antes.

Los de tres años han nacido también con la pandemia, tiene que afectar totalmente. No es lo mismo que los niños vayan a sitios y desarrollen plenamente su lenguaje, a que lo tengan inhibido porque se han pasado confinados mucho tiempo, con el estado de alarma y sin relacionarse. A parte de la mascarilla es todo lo otro.

Nos hemos visto mucho por la pantalla que también, que el contacto y las relaciones afectuosas, el contacto, el tocarse. No te des besos, no abrazes, no te acerques al de esa clase, está afectando mucho en el nivel de la socialización, no solo en el ámbito del lenguaje sino en todo lo que conlleva.

Entrevistada 2. Sí, con la mascarilla no te oyen igual. Por ejemplo, en sexto cuando hablo hay veces que me tengo que bajar la mascarilla para que vean como estoy pronunciando. Y esto en los niños de Educación Especial es horrible porque tanto en logopedia más, pero en PT también,

si no te ven como estas vocalizandoles. La socialización no es lo mismo. Los que están ahora en cinco años, por ejemplo vinieron en tres años y en marzo se confinó, entonces el año pasado volvieron. Pero esto ha pasado también a nivel de primaria. Entonces claro si que ha afectado. Este año por ejemplo están ya por niveles en el patio, pero el año pasado era por curso.

Entrevistada 3. La mascarilla ha afectado mucho. Yo me compre la transparente, pero no me sirvió para nada porque hay poco espacio de movimiento. Para hacer ejercicios de articulación me tengo que poner la pantalla. Además, cuando hablas la mascarilla amortigua mucho el sonido o se entienden otra cosa. La articulación de los fonemas se ha visto muy afectado, por ejemplo hoy me he puesto a trabajar delante de un espejo para que un niño pudiera ver como debe colocar la lengua. Lo que es el covid en si nose si ha afectado pero la mascarilla si.

4. ¿Utiliza algún programa de referencia a la hora de trabajar la comunicación y la expresión oral?

Entrevistada 1. El PELO, algunos juegos interactivos, juegos relacionados con el lenguaje, de vocabulario, de imágenes, de acciones... Pero el programa específico es ese, más todos los momentos educativos en los que siempre está presente ese trabajo.

Entrevistada 2. En general el PELO.

Entrevistada 3. En el aula ahora se utiliza el programa PELO, que son las tutoras las que deben llevarlo a cabo. Para ello les pasé los documentos de "Siembra estrellas" donde hay actividades.

5. ¿Qué indicativos cree que pueden ayudar a identificar a los niños/as con TEL?

Entrevistada 1. Pues el contacto visual por ejemplo, a parte de lo que es el lenguaje verbal también el no verbal. Sus demandas, por ejemplo, hay muchos niños que si no tienen madurez suficiente no te piden que quieren agua, digamos que las primera necesidades ya no saben ni cómo pedir las.

La manera de relacionarse, pues como a veces se sienten frustrados e impotentes porque no pueden comunicarse, a veces pegan. No buscan establecer relaciones, evitarlas o simplemente mostrarse apático, no disfrutar de las interacciones, ver el niño/a no está integrado dentro del grupo.

Entrevistada 2. Esque es todo, la manera de actuar, la manera de cómo cuando tú les estás hablando o explicando algo ves que no llega. Y la manera de relacionarse entre ellos, como no saben pegan o aislarse del grupo. Están como en su mundo, tú estás en clase y están dispersos.

Entrevistada 3. Nosotras en infantil no dictaninamos TEL. Retraso simple del lenguaje como mucho, un niño que tenga dificultades porque hasta segundo se puede mantener como un retraso simple del lenguaje y a partir de segundo si que es un TEL o desaparece el problema, entonces para que hay que etiquetar a un niño de infantil que es un mundo de aprendizaje. Con lo cual, si hay algún problema para nosotras es un retraso simple del lenguaje y a ver la evolución. Pues por ejemplo podemos ver: la desestructuración de la frase; ellos semánticamente la palabra la tienen pero no encuentran cómo decirla; tienen problemas de comprensión del lenguaje oral; muchos problemas de expresión porque saben lo que quieren decir pero no pueden decirlo y no tienen la estructura para decirlo. Entonces a nivel de nombrar cosas, de memoria auditiva, el decir una frase o una palabra y que te la repitan. Es muy característico lo de decir una frase y tu valoras los elementos que dice, según los elementos sabes la puntuación. O repetir palabras, números, memoria de un cuento que en infantil el cuento en infantil son en imágenes. Pero normalmente los que tienen TEL tienen muchos problemas de expresión, no saben las palabras, no se le queda. Después, la estructura de la frase cuando son mayores no tiene sentido, dicen cosas pero no se les entiende.

6. ¿Cuando se dirige a un niño/a con TEL acompaña el habla con gestos para mejorar la comprensión de las indicaciones?

Entrevistada 1. Sí, con gestos y con imágenes. Resulta más fácil que sea todo más visual. Con todo lo que le pueda ayudar. Es como que necesitan un referente y rutinas y sentirse seguros en qué toca en cada momento, que es lo que tienen que hacer o anticipárselo, por medio de pictogramas, por medio de imágenes, de acciones secuenciadas. Ellos todo eso no lo saben de manera innata se lo tienes que enseñar. Lo que alomejor un niño lo aprende de manera innata, a él se lo tienes que enseñar y entonces lo aprende. Una cosa tan sencilla como decir “hola, buenos días” no lo saben hacer, entonces hay que enseñárselo o “quiero un vaso de agua, porfavor”, o “quiero ir a hacer pipi”. Entonces tienes que enseñarles que lo primero es el contacto visual, hablar con un tono de voz adecuado, que se tienen que dirigir a ti, pedirlo con tranquilidad, paciencia y calma. Esas cosas que ellos no saben.

Hay niños que sin problemas también les cuesta, depende del nivel de madurez del niño. Cosas que para nosotros son evidentes para ellos es complicado. Muchas veces lo aprenden por imitación más que por interiorización.

Entrevistada 2. Sí gestos e imágenes sí.

Sí, le puede enseñar a un niño que está diciendo “hola”, también depende del grado. Cosas que para nosotras son básicas a ellos les cuesta muchísimo más.

Primero les entra por la vista y después ya intentas que ellos imiten eso para que se comuniquen.

Entrevistada 3. Si normalmente trabajo con soporte visual. Cómo ya te he comentado hago actividades con imágenes, objetos, cuentos donde tengan un soporte visual y así ayudarles, pero la falta de atención es un grave problema porque aunque trabajes muchas veces no lo interiorizan.

7. ¿Trabaja de manera cooperativa con otros compañeros/as de profesión para poder mejorar la evolución de los niños con dificultades en la comunicación o con TEL? ¿Y con las familias?

Entrevistada 1. Yo he hablado con la AL para que me ayude. Coordinadas no es que trabajemos pero por ejemplo yo le he pedido ayuda para que me pase recursos y actividades.

La pandemia nos ha afectado, por ejemplo, el año pasado íbamos a casa y si teníamos alguna reunión la hacíamos por Webex. Trabajamos desde casa y si teníamos alguna reunión era por videoconferencia, puesto que se intenta al máximo reunirse.

Yo claro me tengo que coordinar con los especialistas, más incluso los que están externos para que llevemos unas pautas, asesoramiento o lo que sea necesario, e ir todos a una.

Con la familia también hay que hablar con frecuencia, para reforzar lo que ellos hacen desde casa, para darle pautas, para hablar de la evolución del niño. Las pautas, los consejos, actividades o lo que sea. Es un poco todos, hablar de la evolución, reforzar en positivo, comentar como lo ven las familias desde casa, como se sienten, como ven que se sienten respecto al cole, con los compañeros. Una es la visión que tenemos desde aquí, pero también es necesario ver la visión que tienen desde casa.

Entrevistada 2. Esque también la pandemia está afectando a nuestra coordinación y a nuestra relación. Porque unos van a una hora al patio o otros van a otra hora al patio. Alomejor los de este edificio, los que estamos en la última planta, si yo no voy a infantil prácticamente no las vemos y no hablamos. Si ellas quieren algo tienen que venir a pedir, o sea, esque la pandemia nos afecta a todos.

También es verdad que tal como se van haciendo más mayores, desde infantil está muy bien porque las familias están muy encima. Pero en edades más avanzadas, hay familias que las llamas y las vuelves a llamar... Bueno en infantil también pasa. Depende mucho de las familias. Y por ejemplo, después les das pautas para que sigan, hay padres que si que los cumplen y se nota enseguida y hay otros padres que te dicen que sí y es que no. Entonces claro, luego en los niños se nota cuales son los padres que están ahí y estamos trabajando codo a codo y los que te dicen que si, se van y ya se ha acabado. Esque claro, esa relación por nuestra parte intentamos estar ahí, pero luego la familia te responde o no te responde.

Entrevistada 3. Coordinarse no es nada fácil, falta personal. Las personas que estamos no llegamos a todo y no tenemos tiempo material para satisfacer las necesidades de todos los niños.

Además, hay niños que se han incorporado tarde que ya no tengo tiempo para atenderlos. A las tutoras si que les paso materiales como el PELO pero no tenemos coordinación suficiente.

8. ¿Qué aspectos cree que podrían mejorar las actuaciones que se están llevando en el aula?

Entrevistada 1. Una ratio más baja, más reducida. La formación también es importante, yo en mi caso me veo a veces un poco limitada porque no tengo la formación suficiente para poder saber o tener estrategias y herramientas para que el niño/a vaya mejor. Por ejemplo, yo estoy recurriendo a la AL para que me ayude.

Esque te hablan de la inclusión, pero no se dan las facilidades que se necesitan para atender bien esas necesidades.

Además, ahora con la pandemia es más difícil aún porque está todo el mundo de baja y estamos siempre poniendo especialistas en las aulas donde están los tutores de baja.

Entrevistada 2. Pues a ver, yo creo que desde luego más personal hace falta. Una ratio más reducida y si hablamos de Educación Especial, necesitamos que en los colegios ordinarios nos traigan más material, más material para trabajar con estos niños, que estamos muy reducidos. No que nosotros compremos, que nos los proporcionen, porque ya que estamos hablando de que estemos todos juntos pues que se preocupen también de dotar a los colegios de estos materiales. Además, aquí por ejemplo hay una logopeda, hay varios PT, pero el titular es una persona. Las demás personas que estamos dando PT es porque lo tenemos pero estamos de primaria. Entonces que pasa, que al estar de primaria, estas dando clase de primaria, no estás preparado igual como por ejemplo el año pasado que vino una persona de PT que tenía sus materiales, que tenía todo. Pero cuando ella se fue, evidentemente, sus materiales personales se los llevó. Entonces no es lo mismo eso que yo que llevo años en primaria y haces lo que puedes. Por eso te digo que nos hacen falta personas que estén ahí o formación porque ya dicen que el PT desaparecerá y cada tutor/a se encargará con sus alumnos. No es lo mismo una persona que se ha dedicado desde que ha acabado la carrera a dar PT, que los que llevamos muchos años trabajando en primaria.

A mí me parece muy bien, pero que nos pongan unas condiciones para que esos niños no estén ahí.

Esto es lo que creo que está faltando y que pienso que no va a ir a mejor, porque nos hubieran mandado otra persona de PT y no nos la mandan.

Entrevistada 3. Pues mira yo siempre he dicho que mis compañeras el lenguaje lo trabajan mucho en la asamblea y en las actividades, pero aun falta fomentar mucho más eso, que es lo que pretendía el programa PELO. El programa que es lo que realmente ellas tendrían que llevar a cabo alguna vez o simplemente porque ellas trabajan mucho las palabras, entonces hay que

desarrollar más eso, pero se queda en nada. Y me imagino que por ahí habrá muchas más aulas que será todo escrito y el niño quieto. Pero ya te digo lo más importante y lo que yo últimamente he visto que hay mucha dificultad es la atención auditiva porque si un niño no te escucha no retiene y si no retiene no se queda con nada. Respecto a la formación si que hay cursos y seminarios que puedes ir haciendo, yo me apunté a uno hace tres años porque vi que estaba totalmente desfasado. De material, yo todo el material que hay aquí me lo he ido comprando y buscando yo aquí en el aula. Además, de la manera que está montado esto ahora no podemos coordinarnos, yo tengo siete personas de PT para coordinarse, más la tutoras, es muy difícil coordinarse. De todas formas, los niños que son de NESE realmente necesitan material más específico que es cosa de la persona que se dedica a eso. Sería conveniente trabajar en pequeños grupos actividades atractivas que captarán su atención, por ejemplo utilizando los rincones de trabajo. (Estas actividades están descontextualizadas del rincón...).

Annex 2. Notes de camp de l'observació inicial de l'aula

- Un xiquet se fa entendre mitjançant gestos.
- Un xiquet té una parla inintel·ligible.
- Un xiquet amb s'alça continuament.
- Un xiquet en moltes activitats d'expressió oral no pot estar molta estona atent.
- Un xiquet té vocabulari molt escàs "mama" "papa".
- Un xiquet per a comunicar-se señala pero diu "mama", quasi sempre.
- La mestra utilitza gestos perquè el xiquet amb més dificultats l'entenga.
- Perquè el xiquet amb més dificultats entengui una pauta, de vegades cal repetir l'acció varies vegades.
- Hi ha prou xiquets a l'aula que necessiten treballar aspectes de col·locació i articulació de fonemes.
- Hi ha alguns xiquets que els costa més estar asseguts prestant atenció i s'alcen a parlar en altres companys.
- La mestra es comunica amb les famílies i en ocasió els dóna pautes.
- Es realitzen activitats oral per a treballar el llenguatge, però no tant amb material.

Annex 3. Entrevistes finals a les especialistes.

1. ¿Considera que los materiales pueden resultar motivadores para el alumnado?

Entrevistada 1. Si, porque veo que son muy atractivos, tienen colorido, trabajan cosas y conceptos que les van a llamar la atención, con lo cual si.

Entrevistada 2. Si molt. Jo crec que son molt motivadors. Que tinguin imatges, que puguin tocar, que puguin agafar la targeteta i les imatges son xules, li has fet borde, son grans, bueno no son gegants però son grandetes. Jo crec que com l'has plantejat i com està elaborat resulta motivador.

2. ¿Considera que los soportes visuales de los dos primeros recursos mejoran el funcionamiento de la actividad?

Entrevistada 1. Si, pienso que los soportes visuales son básicos, son muy atractivos para ese fin.

Entrevistada 2. Si, es que jo confio molt amb el suport visual. Crec que quan no cal es el propi nen el que ja no el demana. Llavors jo crec que el suport visual ajuda a anticipar i a evocar. Si pot ja ho farà, però si no pot ajuda.

3. ¿Considera que la actividad facilita la comprensión por parte del alumnado?

Entrevistada 1. Si, porque trabaja conceptos, onomatopeyas y vocabulario del día a día. Y el funcionamiento es comprensible.

Entrevistada 2. Si, perquè l'activitat en si va acompanyada dels teus exemples també. Per si sola potser el joc matemàtic potser és el més complicat, però com va acompanyat de la teua explicació. Si ho has explicat als nens com a mi queda molt clar.

4. ¿Considera las actividades adecuadas para mejorar el lenguaje oral en el alumnado?

Entrevistada 1. Si, por eso. Porque abarca no solamente praxias y onomatopeyas sino también vocabulario, con lo cual construyen frases cuando hablan con ella. Sí que ayuda a desarrollar el lenguaje y a mejorarlo.

Entrevistada 2. Si, son complementarias. Clar tant com per a millorar el llenguatge, per a millorar l'articulació més, perquè son més tipo pràxias. Però si, estan molt ben pensades, tens les pràxies, les onomatopeies i el vocabulari, jo crec que si. El teu plantejament és molt correcte.

5. ¿Considera que contribuyen a mejorar la atención auditiva de manera contextualizada?

Entrevistada 1. Si, porque con los materiales se puede trabajar la atención auditiva y además están relacionados con la actividad que están haciendo.

Entrevistada 2. Si que es pot treballar l'atenció. I a més contextualitzada, tu no poses un soroll de cop i volta d'un vaixell. Tot el que posas està contextualitzat amb el conte, les targetes o amb la història en diferents racons de classe.

6. ¿Considera que ayudan a mejorar la realización de pràxias de manera contextualizada?

Entrevistada 1. Si, porque están integrados o bien en el cuento o bien en el juego de matemáticas que me ha enseñado.

Entrevistada 2. Si perquè es treballen pràxies que estan integrades en el conte o en el joc matemàtic.

7. ¿Considera que el material puede resultar atractivo a otros docentes para implementarlo?

Entrevistada 1. Claro que sí, porque son originales y están muy bien trabajados y aplicados a lo que se quiere trabajar en este momento.

Entrevistada 2. Jo crec que si. Jo me'l quedaria. El joc de la oca si no vols fer matemàtiques el pots aprofitar per a fer altres jocs de llenguatge o del que sigui, perquè vas avançant caselles segons el que t'inventes. Jo crec que si.

8. ¿Tiene alguna sugerencia que pueda mejorar estos recursos?

Entrevistada 1. Pues no lo se. Como me ha sorprendido y me ha gustado mucho lo que has hecho. Además, he visto que lo has planteado todo muy bien para el fin que tu querías realizar. Tal vez, los materiales pueden tener no solo un uso, sino que se pueden utilizar de varias maneras en función de la evolución de los niños.

Entrevistada 2. A mi m'ha agradat com ho has presentat. Jo crec que així ha quedat bé. L'únic que amb la última activitat oferir-li al nen un suport visual del vocabulari que es vol treballar, recordar amb alguna foto o imatge. Tal vegada, haguera estat una bona estratègia.

Annex 4. Entrevista final a la tutora

1. ¿Considera que los materiales han resultado motivadores para el alumnado?

Si, mientras estabas poniéndolos en práctica en los grupos reducidos he visto que prestaban mucha atención y que estaban muy motivados.

2. ¿Considera que los soportes visuales han mejorado el funcionamiento de las actividades?

Por supuesto, los soportes visuales siempre mejoran el funcionamiento de las actividades, es un recurso esencial para la dinamización del aula.

3. ¿Considera que la actividad facilita la comprensión por parte del alumnado?

Yo creo que lo has hecho de manera sencilla y al hacerlo en grupos reducidos ha sido más fácil su comprensión y su atención.

4. ¿Considera que contribuyen a la mejora del lenguaje oral?

Si claro, pues todo que se aporta es positivo mejorar la expresión oral.

5. ¿Considera que se han trabajado prácticas de manera contextualizada?

Si, porque primero hiciste una observación previa y luego has puesto en práctica lo que has considerado más oportuno según la realidad del alumnado de la clase.

6. ¿Considera que se ha trabajado la atención auditiva de manera contextualizada?

Si, como ya he dicho has intentado adaptarte y tener en cuenta la realidad del aula.

7. ¿Considera que el material puede resultar atractivo a otros docentes para implementarlo?

Si, por supuesto. Es un material adecuado para el tipo de objetivo que buscabas.

8. ¿Tiene alguna sugerencia que pueda mejorar estos recursos?

A ver, siempre se puede mejorar y adaptar a la realidad de cada aula, cada clase es un mundo y dependiendo del grupo que se tiene pues se pueden acoplar o no.